

PETER J. BOETTKE İLE JAMES M. BUCHANAN'IN HUKUK VE İKTİSAT İLE AVUSTURYA İKTİSAT OKULUNA KATKILARI ÜZERİNE BİR SÖYLEŞİ

Hamza Onur Zenginer

Dr., Avukat

İstanbul Barosu & Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği

E-posta: onur.zenginer@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-0780-0444

***Peter J. Boettke**, F.A. Hayek Felsefe, Siyaset ve İktisat İleri Araştırmalar Programı Direktörü, George Mason Üniversitesi Mercatus Merkezi'nde Kapitalizm Araştırmaları BB&T Profesörü ve George Mason Üniversitesi'nde İktisat Bölümü'nün Seçkin Üniversite Profesörüdür. 1988 yılında George Mason Üniversitesi'nden İktisat alanında doktora derecesini aldı ve New York Üniversitesi'nde öğretim üyesi olarak görev yaptı. 1998 yılında George Mason Üniversitesi'ne dönmeden önce Stanford Üniversitesi Hoover Enstitüsü'nde Ulusal Bursiyer olarak çalıştı. Araştırmaları Avusturya ekonomisi, iktisat tarihi, kurumsal analiz, kamu tercihi ve sosyal değişim alanlarında uzmanlaşmıştır.*

S. Meslektaşlarınızla birlikte kaleme aldığınız bir makalenizde Buchanan'ı “uygun şekilde eğitilmiş iktisatçı” olarak nitelendiriyorsunuz. Bu tam olarak ne anlama geliyor? James M. Buchanan kimdi ve neden önemlidir?

Boettke. Buchanan, burada “doğal iktisatçı” (örneğin Gordon Tullock) ile “uygun şekilde eğitilmiş iktisatçı” (örneğin G. Warren Nutter) arasında bir ayrım yapmaktadır. Doğal iktisatçı sadece doğuştan gelen sezgisiyle kısıtlamaları ve davranışları en üst düzeye çıkarmayı görür ve bunu hayatın her alanında uygular. Bu dünyayı anlamak için güçlü bir bakış açısıdır. Ancak “uygun şekilde eğitilmiş iktisatçı”, fiyat teorisinin inceliklerini ustaca kullanır ve bu kişi göreceli fiyatlar, kârın cazibesi ve zararın disiplini tarafından yönlendirilen ince uyumları ve ayarlamaları gözlemleyip tanıyabilir. Buchanan'ın savunduğu gibi, “uygun şekilde eğitilmiş iktisatçı”, fiyat sistemine ilişkin derin anlayışı sayesinde gözlemci bir dahi

Atf (APA): Zenginer, H. O., (2025), An Interview with Peter J. Boettke on the Contributions of James M. Buchanan on Law and Economics and Austrian School of Economics, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 17 (3): 70-76.

haline gelebilir; oysa iktisadın ilkelerinden yoksun ya da bu ilkeleri öğrenmemiş bir dahi, çoğu zaman gözlemlediği olgunun temellerini bile anlayamaz. Aslında, Buchanan'ın ifadesiyle, çoğu zaman “saçma sapan konuşan bir aptal” haline gelirler. Buchanan hayatı boyunca bunun klasik örnekleri, kamu borcu, piyasa-devlet başarısızlığı, Sovyet ekonomisinin işleyişi ve ekonomik kalkınmanın sorunları hakkındaki tartışmalar olmuştur.

S. Sizce James Buchanan'ın hukuk ve iktisat alanına en önemli katkısı nedir? Buchanan'ın hukuk ve iktisat alanına yaptığı katkılarının genişliği ve derinliği hakkında neler söylersiniz?

Boettke. Buchanan'ın belki de en önemli katkıları, iktisatçıların analitik dikkatini “Kuralların Analizine” kaydırmasıyla tespit edilebilir. Buchanan, *The Demand and Supply of Public Goods* (Kamu Mallarının Arzı ve Talebi) adlı kitabında “gerçek kurumsal ekonomi” olarak adlandırdığı kavramı geliştirmeye çalıştı. 20. yüzyılın ikinci yarısında gelişen iktisat bilimi; hukuk, siyaset ve toplumun sağladığı kurumsal çerçeveyi, her türlü analiz için sabit ve verili bir unsur olarak ele almıştı. Buchanan bunu değiştirdi ve ekonomistlerin bu varsayımlarla yetinmemeleri, bunun yerine kurumsal çerçeveyi bir seçim nesnesi olarak ele almaları gerektiğini savundu. Bu, onun kolektif eylem tartışmaları için çok önemliydi. Klasik makalesi olan “Positive Economics, Welfare Economics, and Political Economy” eserinde Buchanan, reform odaklı iktisatçıların önerilerini oyunun yapısal kurallarındaki değişikliklerle sınırlamaları ve önerilerini kolektif karar alma sürecinin demokratik sürecinde “test edilecek” hipotezler olarak sunmaları gerektiğini savundu. İktisatçılar önerilerini diğer vatandaşlara DAYATMA HAKKINA sahip değildir, ancak bu önerilerini ortaya koyabilir ve demokratik süreç yoluyla uzlaşma arayabilirler. Bu, Büyük Buhran ve 2. Dünya Savaşı'nın ardından neoklasik sentezle savunulan uzman/kurtarıcı modeline sahip iktisatçılar için oldukça radikal bir meydan okumaydı.

S. Avusturya İktisat Okulunda uzmanlaşmış bir iktisatçı olarak, Buchanan'ın sosyal ve ekonomik felsefesi ile Avusturya İktisat Okulunun görüşleri arasındaki bağlantıyı açıklayabilir misiniz?

Boettke. Buchanan'ın kariyerinin başlangıcında, Menger, Bohm-Bawerk, Mises ve Hayek'in fikirleri, modern neoklasik ekonominin ortak bilgisinin basit bir parçasıydı. Aralarında farklılıklar vardı, ancak genel olarak Mises'in iktisat stil ve

içeriği Frank Knight'ın iktisat görüşüne çok yakındı ve bu ortaya çıkan Keynesyen görüş birliğine tezat oluştuyordu. Ancak, Keynesçi makroekonominin yanı sıra, 1930-1950 yılları arasında Genel Rekabetçi Denge ve Refah Ekonomisi modelinin daha da geliştirilmesiyle mikroekonomi teorisinde bir dönüşüm yaşandı. Yeni nesil iktisatçılar arasında, nüanslı sözel akıl yürütme yerine resmi modelleme standart uygulama haline geldi. Ancak bu tür modelleme, Adam Smith'ten Hayek'e kadar iktisatın genel bilgisinin bir parçası olan, emir olmadan sosyal işbirliği, değer doğası, maliyetler, beklentiler, bilgi ve piyasadaki bireylerin öznel değerlendirmelerini müzakere etmede fiyat sisteminin rolü ile ilgili incelikleri gizleme veya ihmal etme eğilimindeydi. Buchanan, önce kamu borcu üzerine yaptığı çalışmalarla, ardından bürokratik karar alma süreçleriyle ve nihayetinde piyasa sisteminin kendisinin değişim ve süreç temelli doğasıyla bu kaybolan bilimsel bilginin giderek daha fazla farkına vardı. Buchanan'ın Avusturyalı tarafı ise “Cost and Choice” ve “What Should Economists Do?” gibi eserlerinde giderek daha belirgin hale geldi. Buchanan'ın büyük bir başarısı, Avusturya yaklaşımının değerini ve bu yaklaşımın, bilimsel kabul edilebilirlik açısından tarihinin en düşük noktasında olduğu dönemde (1950-1970) yeniden canlandırılması gerektiğini görmüş olmasıdır.

S. Avusturya İktisat Okulu ve Virginia Politik İktisat Okulu metodolojik, analitik ve ideolojik açıdan karşılıklı bir bağlılık geçmişine sahiptir. Bu bağlantıları kısaca açıklayabilir misiniz?

Boettke. İdeolojik terimi belki biraz ağır gelebilir. Ancak Schumpeter'in “vizyon” olarak adlandırdığı şey, yani analitik öncesi zihinsel eylem, bu bağlantıların temelini oluşturur. Bu iktisatçılar grubuna göre, iktisadın açıklamaya çalıştığı şey iş bölümüne dayalı toplumsal iş birliğidir; bu iş birliğini açıklamak için başvurdukları analiz çerçevesi ise rasyonel tercih kurumsalcılığıdır. Görünmez el önermesi, kurumsal analiz yoluyla rasyonel seçim varsayımından türetilmiştir. Bu araştırma programı, metodolojik bireycilik, öznellik ve piyasa sürecine odaklanan bir programdır. İktisat ve politik iktisata bu yaklaşımın öyküsü, benim için burada ayrıntılı olarak anlatamayacağım kadar çok sayıda dönüm noktası içermektedir. Yine de bunu birkaç makale ve çeşitli kitaplarda anlatmaya çalıştım. Ancak buradaki amaç için, 1950-1980 döneminde Milton Friedman ve monetarizm dışında Samuelson'un hegemonyasına karşı çıkanların düşünce deneyini canlandırmaya çalışalım. Karşı devrimci Monetaristler makroekonomiye odaklanmıştı ve takdir yetkisi yerine parasal kuralları vurguluyorlardı. Ancak bu dönemde Coase

tarafından Hukuk ve İktisat, Alchian ve Mülkiyet Hakları İktisadı, Buchanan ve Kamu Tercihi Teorisi ile Kirzner ve Piyasa Ekonomisi alanlarında görülebileceği gibi başka bir karşı devrim de yaşıyordu. Buchanan'ın araştırma ve eğitim alanındaki dehası, bu farklı yaklaşımları birbiriyle çelişen değil, birbiriyle uzlaşan ve 1940'ların ortalarından itibaren gerçekleşen Samuelsoncu iktisadi dönüşüme bir alternatif olarak görmesiydi. Buchanan, Adam Smith ve JS Mill arasında varolan disiplin gibi, politik iktisat ve sosyal felsefeyi bir kez daha birleştiren bununla birlikte erken neoklasik fiyat teorisi geleneğinin araçlarıyla güncellenmiş bir araştırma ve lisansüstü eğitim merkezini kurmaya çalıştı (daha önce uygun eğitim konusunda yapılan tartışmaya bakınız). Buchanan Virginia Politeknik Enstitüsü'ne (VPI) geçtiğinde, çalışmaların odak noktası politik iktisadın kamu tercihi süreci ve Buchanan'ın kendi projesi olan Anayasal Politik İktisat kavramının sonuçlarını ortaya çıkarmak şeklinde daraltılmıştır. George Mason Üniversitesi'ne geçtiğinde ise Virginia Üniversitesindeki önceki çalışmalarını yeniden gözden geçirerek sağlam iktisat, siyasal iktisat ve toplumsal felsefenin geliştirileceği kurumsal bir temel oluşturmaya çalıştı. Bu bağlamda odak noktası yine metodolojik bireycilik, hem piyasada hem de politikada değişim ve süreçler ile kurumsal düzeyde analiz oldu. Buchanan'ın ortaya attığı özgür toplum kavramı, eski cumhuriyetçilerin ortaya koyduğu vatandaşların özgürce seçim yaptığı, vatandaşlarına ayrımcılık yapmayan, egemenlik ilişkilerini dayatmayan (tahakküm altına almayan) toplumsal bir siyasi idealin vücut bulmuş halidir. Buchanan burada özgürlükçü bir toplum anlayışını savunmaktan çok, radikal bir demokratik toplum idealini benimser; yani kendi kendini yönetebilen bireylerden oluşan bir toplumu... David Levy ve Sandra Peart'ın mükemmel kitaplarında ifade ettikleri gibi, bu bir doğal eşitlik iktisadıdır. Buchanan, Adam Smith'in sokak hamalı ile filozof arasındaki tek farkın filozofun zihninde olduğu iddiasını ciddiye almıştır. Hepimiz birbirimizin onurlu eşitleriyiz ve eşit şeyler eşit muamele gerektirir. Buchanan'ın düşüncesinin bu radikal demokratik yönleri vurgulanmalıdır. Buchanan'ın modelinde iktisatçı, sistemin dışından “iyi olan budur” diye hüküm verecek ÖZEL BİR KONUMDA DEĞİLDİR. Buchanan iktisadı “dışarıdan içeriye” değil, “içeriden dışarıya” doğru yapar; uzman/kurtarıcı model ile çelişen tam da budur.

S. Hayek'e açıkça sempati duyuyorsunuz. Hayek, Jim Buchanan'dan daha büyük bir düşünür müydü?

Boettke. Memnuniyetle cevaplarım. Bence ikisi de Adam Smith’le (en azından) başlayan aynı araştırma geleneğinin bir parçasıdır ve bu gelenek, insan doğasını anlamak için benzersiz bir pencere sunar. Bu sebeple karşılaştırılamazlar.

S. Birkaç kışkırtıcı soru: Buchanan’ın anayasal iktisat paradigması, hukuk ve iktisat, hukuk analizinin iktisadı ya da kurumsal iktisat vb. alanlarında daha mı önemlidir? Buchanan mı Coase mı? Buchanan mı North mu? Buchanan mı Posner mi? vb.

Boettke. Buchanan’ın çalışmalarını Coase ve North ile uzlaştırmaya ve Posner vb. ile mesafeli tutmaya çalışırdım. Neden? Çünkü Buchanan ve diğerleri, alternatif kurumların iktisadi performansı nasıl etkilediğini anlamaya çalışıyorlar, farklı kurumsal yapıların verimliliğini değerlendirmek için mutlaka iktisadi akıl yürütme araçlarını kullanmıyorlar. Bu ince bir nokta ama politik ekonomi alanında ilerleme kaydetmek için çizilmesi gereken entelektüel çizgileri anlamak için hayati önem taşıyor.

S. Buchanan, Avusturya İktisat Okulu çerçevesinde bir sübjektivist olarak değerlendirilebilir mi?

Boettke. Kesinlikle, bu konudaki çalışmalarında Hayek’in London School of Economics (LSE)’te bulunduğu süre boyunca oluşturulmasına katkı sağladığı LSE geleneğinden açıkça yararlanmaktadır. Hatta daha radikal sonuçlar Hayek’in öğrencileri Lachmann ve Shackle tarafından ortaya çıkarılmıştır.

S. Buchanan’ın *Cost and Choice* yaklaşımının Avusturyalılar ve marjinalistlerin maliyet teorisiyle (cost theory) benzer bağlantıları olduğunu düşünüyor musunuz?

Boettke. Evet, onların çalışmalarından açıkça yararlanmaktadır. İktisadın aşırı formalizasyonu ve yoğun biçimde verilerle çalışması nedeniyle kaybolan iki yön vardır: değer, maliyet ve beklentilerin öznelliği ve seçimin durumlara/şartlara bağlı doğası. Buchanan bu iki gözden kaçan noktayı düzeltir.

S. Buchanan’ın mali anayasa veya vergi anayasası gibi anayasal kurallara ilişkin önerilerini göz önünde bulundurarak, bu önerilerin dünya çapında ne ölçüde kabul gördüğünü düşünüyorsunuz? Buchanan’ın bu konuda başarılı olduğu söylenebilir mi?

Boettke. Hayek gibi, ne yazık ki Buchanan'ın fikirlerinin dünya çapında dinlenip takip edilmesi yerine daha çok konuşulduğunu düşünüyorum. Akademik dünyada başarısı şaşırtıcıdır, ancak kamu politikası dünyasında o kadar önemli değildir. Bunun en büyük sorumlusu Milton Friedman'dır.

S. Coase'un sıkça alıntılanan “işlem maliyeti iktisadı” ile akademik çevrelerde Buchanan'a atfedilen “anayasal iktisat perspektifi”ni birlikte ele aldığımızda, yasa yapım sürecinde hukukun iktisadi analizinin önemi hakkında ne düşünüyorsunuz?

Boettke. Politik ekonomi, en iyi haliyle, alternatif kurumsal düzenlemelerin özgür bireyler arasında üretken uzmanlaşmayı ve barışçıl sosyal iş birliğini nasıl teşvik ettiğini veya engellediğini anlamaya çalışır. Ticari yaşam asla bir boşlukta var olmaz, her zaman hukuk, politika ve toplum tarafından çerçevelenen kurumsal bir bağlam içinde var olur. Yine, Buchanan ve Coase'un bu konuları ele alırken birbirleriyle çelişmediklerini, birlikte çalıştıklarını düşünüyorum.

S. Pek çok hukukçu, hâkim hukuk ve iktisat paradigmasını eleştirdi. Neden bazı veya çoğu anayasa hukukçusu anayasal iktisat perspektifini görmezden geliyor?

Boettke. Hukuk ve Politik İktisat adında yeni bir hareket var. Geçtiğimiz yıl Alex Salter ve Dan Smith ile bu hareketin “Law Macro” (makro hukuk) adını verdikleri kısmına eleştiri getiren bir makale yayımladım. Aynı şekilde Rosolino Candela ile bu hareketin “Law Micro” (mikro hukuk) eleştirisine karşı bir yazı kaleme aldık. Bu makaleler, Posnerian programının eleştirilere nasıl yol açtığını, ancak Buchanan ve Coase versiyonunun aslında eleştirilere karşı çok daha sağlam olduğunu ve sosyal gerçekliği anlamak için daha güçlü bir mercek olduğunu açıklıyor.

S. Kamu tercihi alanında kapsamlı çalışmalar yapmış biri olarak, Buchanan'ın entelektüel mirası sizin düşüncelerinizi nasıl şekillendirdi veya sorgulattı?

Boettke. Yüksek lisans öğrencisiyken, Buchanan'ın derslerinde söylediği her kelimeyi çok dikkatle dinledim ve yazdıklarını olabildiğince çok okudum. Ancak o zamanlar, analizlerinin derinliğini tam olarak kavrayamamıştım. Bu durum araştırmamın sosyalizmin ekonomik tarihinden sosyalizmden geçişin incelenmesine kaymasıyla sonuçlandı. Bu değişim bana, Buchanan'ın “gerçek bir kurumsal iktisat” olarak tanımladığı yaklaşımı geliştirmenin ne denli zor ama aynı zamanda bu potansiyelin ne kadar büyük olduğunu farkına varmamı sağlattı.

Buchanan'ın bizi bu yola, politik iktisat tarihindeki herhangi bir önemi düşünür kadar iyi yönlendirdiğini düşünüyorum. Hume/Smith; Say/Mill; Menger/Mises/Hayek ve Buchanan'dan etkilendiğimi söyleyebilirim. Elbette, özellikle Israel Kirzner ve Don Lavoie veya daha yakın zamanda Deirdre McCloskey gibi birçok başka önemli kişi de bu karışıma dahil oluyor. Ancak temel fikirler, Living Economics kitabımda ortaya koyduğum iktisat ve politik iktisadın ana akım geleneğinde bulunabilir ve Buchanan bu hikayede kesinlikle merkezi bir rol oynamaktadır.